

Drinken uit de bron

De overheid is altijd wat terughoudend geweest met maatregelen om het gebruik van sterke drank te beteugelen. De accijns op het gedistilleerd was immers een machtige bron van inkomsten.

Vanaf 1913 heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek enkele jaren cijfers gepubliceerd van het verbruik van gedistilleerd. De verbruiksstatistiek van het CBS met gegevens per groep gemeenten verscheen onregelmatig tussen 1913 en 1920.

Marktbezoekers

De verbruikstatistiek was een bewerking van de *Accijnsstatistiek*. Deze statistiek, met gegevens van het verbruik per gemeente, stond ter discussie. Marktbezoekers, reizigers en gelegerde militairen dronken jenever in de cafés en hun verbruik telde mee bij het bepalen van het gemiddelde verbruik in de gemeente. Het verbruik in marktcentra en garnizoenssteden is dan ook steeds (zwaar) overschat. Om deze reden zijn er sinds 1899 geen cijfers van het drankverbruik per gemeente meer gepubliceerd. Het CBS publiceerde de verbruikcijfers voor groepen gemeenten.

Marktverkeer

Rond 1850 lag het verbruik van gedistilleerd rond de 3 liter per hoofd. Nadien neemt het gedistilleerdverbruik toe tot 3,5 à 4 liter per hoofd in de jaren 1850–1870. In de jaren zeventig stijgt het gedistilleerdverbruik snel tot 5 liter (1876/1878). Daarna loopt het verbruik snel terug. In 1900 is het 4,1 liter, in 1920 2,6 liter. Een hoog verbruik koppelden de CBS-onderzoekers aan een druk markt- en vreemdelingenverkeer en hoge lonen, een laag verbruik schreven zij toe aan de invloed van drankbestrijdersverenigingen, vakverenigingen en geringe lonen. Laag was het verbruik volgens hen doorgaans ook in plaatsen met een omvangrijke landbouwende bevolking.

In een analyse van de ontwikkeling van het verbruik in de periode 1860–1920 constateerde het Bureau een stijging van het verbruik in de welvaartsperiode 1869–1877. Die stijging werd niet gehinderd door een anti-alcoholbeweging

van enige omvang of een beperkende drankwetgeving. In de jaren daarna wisselden perioden van voor- en tegenspoed snel. Het verbruik onderging de invloed van de, overigens niet zeer radicale, drankwetten van 1881 en 1904, accijnsverhogingen (1884, 1893, 1909, 1915, 1919) maar bovenal van de anti-alcoholbeweging. Deze afschaffersbeweging kreeg met name in de jaren negentig van de 19e eeuw nieuwe impulsen dankzij het internationale congres tegen het alcoholisme in Den Haag (1893), de radicale onthoudingsbeweging in neutrale en christelijk-orthodoxe kring en wat de CBS-onderzoekers noemden 'het krachtige roeren van de onderwijzers', verenigd in de Nederlandse Onderwijzers Propaganda Club.

Smokkelhandel

Regionaal was er sprake van een bijzonder patroon. Hoog was het verbruik van gedistilleerd doorgaans in de marktcentra, in alle provincies was het verbruik relatief hoog in de provinciehoofdsteden. Bijzonder voor het jaar 1920 was het grote aantal grensregio's waar een hoog verbruik werd gemeten. Voor Limburg noemden de CBS-onderzoekers de grenshandel en het forse meerverbruik van gedistilleerd door mijnwerkers met name. De omgeving van Sas van Gent (Zeeland) was met een gemiddeld verbruik van meer dan 26 liter per hoofd zelfs de meestverbruikende regio in ons land. Als verklaring voor dit buitengewoon hoge verbruik noemden de onderzoekers de uitgebreide smokkelhandel naar België en het grote verbruik ter plaatse door Belgen. Smokkel van veraccijnsd gedistilleerd naar België en Duitsland constateerden zij ook voor oostelijk Zeeuws-Vlaanderen en Brabant (de Meijerij, omgeving van Tilburg).

Bier en wijn

Na de Tweede Wereldoorlog nam de drankconsumptie aanvankelijk slechts langzaam toe.

Tot het midden van de jaren zestig lag het verbruik onder de 1,5 liter pure alcohol. Vooral na 1970 stijgt het verbruik snel: van 2 liter in 1970 tot bijna 3,5 liter in 1975/1979.

In de jaren negentig van de vorige eeuw is het verbruik van gedistilleerd weer gedaald tot 1,7 liter pure alcohol per hoofd. Het zijn bier en wijn die dan zorgen voor de sterke stijging van het totale alcoholverbruik. De wijnconsumptie per hoofd steeg van 5,1 liter in 1970 tot 18,8 liter in 2000, de consumptie van bier nam toe van 57 liter (1970) tot 82,5 liter (2000). In 2000 was de accijnsopbrengst op alcoholhoudende dranken 832 miljoen euro.

Accijnzen

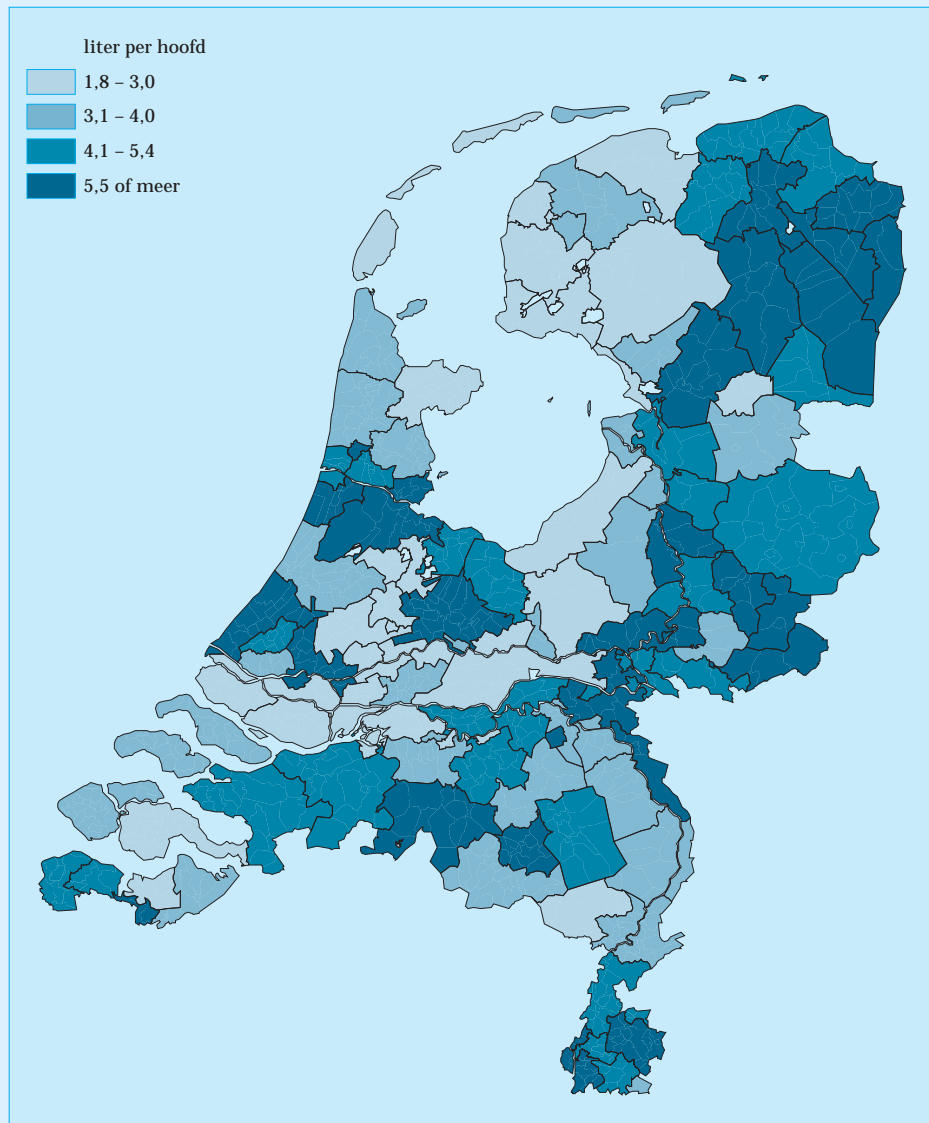
De overheid is steeds behoedzaam geweest met maatregelen om het drankgebruik te beugelen. De accijns op het gedistilleerd was immers een machtige bron van inkomsten. Rond 1850 was een kwart van de opbrengst van de Rijksaccijnzen afkomstig uit de accijns op gedistilleerd. Halverwege de jaren zestig was dit al opgelopen tot 50 procent, in 1893 was het 60 procent. In de periode 1880-1900 was de alcoholaccijns goed voor een kwart van de totale Rijksinkomsten. Bovendien was de kans groot dat bij hoge accijnzen de illegale productie toenam.

De accijnzen op bier, wijn en gedistilleerd namen tussen 1970 en 1999 minder toe dan het consumentenprijsindexcijfer. Gevoegd bij de toegenomen koopkracht betekent dit dat 'alcohol in financiële zin voor steeds meer mensen makkelijk beschikbaar is geworden,' schreef minister Borst in haar laatste *Alcoholnota*. ◀

Ronald van der Bie

Verbruik van veraccijnsd gedistilleerd over 1920. CBS (niet gepubliceerd typescript)
 R. van der Bie, J.P. Smits, *200 Jaar statistiek in tijdreeksen 1800-1999*. (Amsterdam 2000)
Alcoholnota. Nota over de intensivering van het beleid tegen alcoholmisbruik (2001-2003). Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (Den Haag 2001)

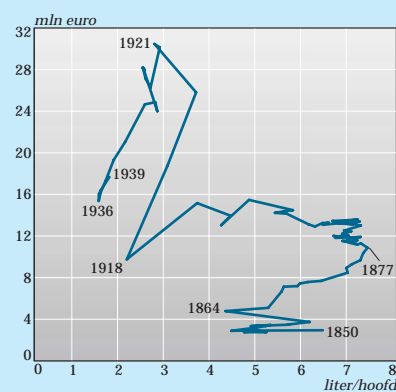
Consumptie van gedistilleerd naar regio, 1920

Vroeger en nu

Alcoholverbruik en opbrengst alcoholaccijns

1850-1939

1946-2000

